

УДК 159.923:378.14

У збірнику представлені матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи», які розглядають особистість професіонала у сучасному інформаційно-технологічному просторі, ціннісні орієнтири сучасного професіонала, психолого-педагогічні проблеми розвитку професійної освіти, психологію професійного розвитку особистості та інноваційні технології в професійному навчанні.

Матеріали збірника подані в авторській редакції.

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Хмельницького національного університету,
протокол № 2 від 26.09.2007 р.

Редакційна колегія: Гончаренко С.У., д.пед.н., проф.
Побірченко Н.А., д.психол.н., проф.
Ничкало Н.Г., д.пед.н., проф.
Радкевич В.О., к.пед.н., доц.
Каньковський І.Є., к.т.н., доц.
Гладкова В.М., к.пед.н., доц.

Під загальною редакцією Ничкало Н.Г., д.пед.н., проф.

Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: Авіст, 2007. – 424 с.

© Хмельницький національний університет, 2007
© Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
АГН України

© Ганна Красильникова

ТРАНСФОРМАЦІЯ СКЛАДОВИХ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Модернізація вітчизняної вищої освіти на сучасному етапі відбувається, до певної міри, під впливом інтеграційних процесів та підписання Україною у 2005 році Болонської декларації. Сьогодні педагогічна спільнота не однозначно ставиться до “болонського шляху” реформувань. Одні вбачають в перемінах загрозу руйнування позитивного досвіду і здобутків вітчизняної вищої освіти, інші, прихильники євроінтеграції, сприймають це сигналом до масштабної реорганізації і радикального реформування системи освіти, які назріли вже давно. Як варіант виходу з ситуації, що склалась, російські педагоги пропонують “м’який шлях” входження вищих навчальних закладів до болонських процесів [1].

Зарубіжний досвід свідчить, що реформи в освіті, особливо які торкаються базисних засад - системи кваліфікацій, спеціальностей, напрямів підготовки, змісту освіти – не проходять швидко і безболісно. Наприклад, в США остання освітня реформа затягнулась на довгі роки (з 60-х по 90-і ХХ століття) і проводилась у декілька етапів [2].

Україна вступила на шлях реформ ще на початку 90-х років минулого століття. Пріоритетними напрямками реформування освіти стали: впровадження двоциклової системи підготовки фахівців (бакалавр/магістр), розробка нової системи кваліфікацій у відповідності до вимог вітчизняного і європейського ринків праці, розробка складових системи стандартів вищої освіти тощо. Складність функціонування системи освіти в перехідні періоди полягає, на нашу думку, у певній невизначеності та протиріччі правового поля, та одночасному існуванні як сталих діючих принципів, компонент освітньої системи, вітчизняних традицій організації навчального процесу, що склались і використовувались не одне десятиріччя, так і впровадженні нових.

Проблемі системного реформування вищої освіти присвячено багато уваги у педагогічній пресі [3, 4, 5]. Отже, спираючись на дослідження провідних зарубіжних та вітчизняних аналітиків у сфері вищої освіти [3,4] та дворічний досвід участі у педагогічному експерименті щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) у вищих закладах освіти [6-9] вважаємо доцільним аналіз вітчизняної системи вищої освіти в контексті впровадження принципів євроінтеграції представити за такими головними компонентами:

- системними,
- змістовими,
- процесуальними (див. таблицю).

Таблиця - Характеристика головних компонент вітчизняної системи вищої освіти в контексті впровадження принципів євроінтеграції

№ п/п	Назва компоненти вітчизняної системи вищої освіти	Чинні документи, які регламентують дію компоненти (рік видання)	Необхідні реформи в контексті євроінтеграції	Управлінський рівень (назва організації), на якому слід приймати рішення
1	Системні			
1.1	Структура вищої освіти Освітні рівні: Неповна вища освіта Базова вища освіта Повна вища освіта Навчальні заклади: технікуми коледжі інститути академії університети	Закон про вищу освіту (2002)	Освітні рівні: Базова вища освіта Повна вища освіта Навчальні заклади: університетського типу неуніверситетського типу	Міністерство освіти і науки України (МОНУ)
1.2	Ступеневість вищої	Положення про освітньо-		МОНУ

Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи

№ п/п	Назва компоненти вітчизняної системи вищої освіти	Чинні документи, які регламентують дію компоненти (рік видання)	Необхідні реформи в контексті євроінтеграції	Управлінський рівень (назва організації), на якому слід приймати рішення
	освіти Освітньо-кваліфікаційні рівні (ОКР): Бакалавр Спеціаліст Магістр	кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) (Постанова Кабінету Міністрів № 65 від 20.01.1998) Закон про вищу освіту (2002)	Освітньо-кваліфікаційні рівні: Бакалавр Магістр	
1.3	Кількість напрямів та спеціальностей професійної підготовки фахівців з вищою освітою: понад 500 спеціальностей з 49 напрямів	Перелік напрямів, спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр (Перелік - 2006) (Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.06 № 1719).	Скорочення відповідно до вимог Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО)	МОНУ Сумісно з Міністерством праці та соціальної політики України
1.4	Терміни засвоєння програм навчання на певному ОКР: Бакалавр – 3 – 4 роки Спеціаліст 2 – 1 роки Магістр 2 – 1 роки	Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти (Додаток до Наказу Міносвіти № 285 від 31.06.1998 р.) Постанова Кабінету Міністрів України від 07.08.98 № 1247 “Про розроблення державних стандартів вищої освіти” Галузеві компоненти стандартів вищої освіти за напрямами (спеціальностями)	На ОКР: Бакалавр – 3 роки (для окремих напрямів - 4 роки) Магістр - 2 роки	МОНУ та Науково-методичний центр вищої освіти МОНУ Науково методичні комісії (НМК) МОНУ за напрямами
1.5	Відповідність кваліфікацій професійним компонентам ринку праці: Для ОКР: Спеціаліст	ДК 003 - 2005 Державний класифікатор професій ДК 009 -96 Державний класифікатор видів економічної діяльності ДСВО 02 -98 Перелік кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційними рівнями Довідник кваліфікаційних характеристик професій	Для ОКР: Бакалавр Магістр	МОНУ сумісно з Міністерством праці та соціальної політики України
1.6	Посидання у часі здобуття академічної та професійної кваліфікації	Закон про вищу освіту (2002)	Створення мережі незалежних фахових асоціацій, професійних спілок для визнання професійної кваліфікації випускників ВНЗ	МОНУ
1.7	Обсяги держзамовлення на фахівців різних напрямів (спеціальностей): держбюджет – 51% за кошти приватних осіб – 49%	Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08. 2003 р. № 1380 “Про ліцензування освітніх послуг” Щорічний план прийому вступників у ВНЗ України Квоти прийому (МОНУ)	Оптимізація обсягів за окремими напрямами (спеціальностями) відповідно до потреб вітчизняного ринку праці	МОНУ сумісно з Міністерством праці та соціальної політики України Обласними управліннями освіти ВНЗ

Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи

№ п/п	Назва компоненти вітчизняної системи вищої освіти	Чинні документи, які регламентують дію компоненти (рік видання)	Необхідні реформи в контексті євроінтеграції	Управлінський рівень (назва організації), на якому слід приймати рішення
		Квоти прийому окремих категорій вступників (МОНУ)		
1.8	Ліцензування та акредитація ВНЗ	Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2003 р. № 1380 "Про ліцензування освітніх послуг" Постанова Кабінету Міністрів від 8.08.07 №1019 Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг	Створення незалежних акредитаційних агенцій	Кабінет Міністрів України МОНУ Державна акредитаційна комісія (ДАК) МОНУ
1.9	Автономність вищих навчальних закладів (ВНЗ): місія мета діяльності функції права і обов'язки	Закон про вищу освіту (2002) Положення про організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі (Наказ Міносвіти № 161 від 1993 року) Статут ВНЗ	Розробка Проекту статуту ВНЗ на основі нових пріоритетів і принципів розвитку освіти Перспективний план інноваційного розвитку ВНЗ	МОНУ ВНЗ
1.10	Рівень якості вищої освіти та система його оцінювання	Закон про вищу освіту (2002)	Запровадження моніторингу освітнього процесу, незалежного контролю якості, об'єктивних технологій контролю навчальних досягнень на різних етапах освітнього процесу: семестрового підсумкового контролю, державної атестації (створення структурного підрозділу ВНЗ - центрів якості)	МОНУ Державна інспекція навчальних закладів МОНУ ВНЗ
1.11	Інтеграція навчання і наукових досліджень у навчальному процесі ВНЗ	Закон про вищу освіту (2002) Інноваційний розвиток освіти (Наказ МОНУ № 300 від 17.03.06 р.)	Збільшення обсягів наукових досліджень ВНЗ за пріоритетними напрямками за рахунок держзамовлень та цільових програм	Кабінет Міністрів України МОНУ ВНЗ
1.12	Доступність до освіти: Прийом абітурієнтів до ВНЗ	Правила прийому абітурієнтів до ВНЗ (щорічно)	Проведення шкільних випускних іспитів у формі незалежного тестування, Прийом у ВНЗ за результатами конкурсу шкільних атестатів	МОНУ ВНЗ
1.13	Прозорість освіти: Оцінювання діяльності ВНЗ (рейтинг ВНЗ)		Критерії та механізм оцінювання ВНЗ громадськими організаціями (встановлення рейтингу) за підсумками щорічної діяльності	МОНУ Сумісно з громадськими організаціями та професійними товариствами різних галузей виробництва
1.14	Мобільність студентів та науково-педагогічних кадрів, менеджерів освіти	Закон про вищу освіту (2002)	Механізм впровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) Розробка єдиних форм навчальної документації	Кабінет міністрів України МОНУ НМК (МОНУ) за напрямами ВНЗ
1.15	Підготовка наукових	Закон про вищу освіту	Доктор філософії	МОНУ

Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи

№ п/п	Назва компоненти вітчизняної системи вищої освіти	Чинні документи, які регламентують дію компоненти (рік видання)	Необхідні реформи в контексті євроінтеграції	Управлінський рівень (назва організації), на якому слід приймати рішення
	кадрів: Наукові ступені: Кандидат наук Доктор наук	(2002)		Вища атестаційна комісія (ВАК) України
1.16	Фінансування вищої освіти: 5,6% ВВП	Бюджет розвитку України на поточний рік (щорічно) Про стан, напрями реформування і фінансування освіти в Україні (Постанова Верховної Ради України від 21.06.01 № 2551 – III) Про затвердження Порядку надання платних послуг державними навчальними закладами (Наказ Міністерства від 27.10.97 № 383/239/131) Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів ВНЗ (Наказ Міністерства України від 15.07.96 р. № 245)	Збільшення % ВВП до рівня розвинених європейських країн Положення про повторне вивчення навчальних дисциплін Положення про переведення, відрахування, поновлення студентів на засадах ECTS	Верховна Рада України Кабінет Міністрів України МОНУ
2	Змістові			
2.1	Зміст освіти: оновлення, фундаментальність, варіативність	Комплекс нормативних документів для розробки складових система стандартів вищої освіти (Наказ Міністерства № 285 від 1997 року) Постанова Кабінету Міністрів України від 07.08.98 № 1247 “Про розроблення державних стандартів вищої освіти”	Модель освітніх стандартів на основі компетентнісного підходу	МОНУ та Науково-методичний центр вищої освіти МОНУ НМК МОНУ ВНЗ
2.2	Навчальні плани підготовки: модульність змісту, співвідношення циклів підготовки (гуманітарного, фундаментального, професійного), кількість навчальних дисциплін, співвідношення обсягів аудиторних занять і СРС, використання кредитних одиниць обчислення навантаження студента (ECTS).	Положення про організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі (Наказ Міністерства № 161 від 1993 року)	Зміни відповідно до вимог європейських стандартів: Розробка інформаційних пакетів за напрямами підготовки (спеціальностями)	МОНУ та Науково-методичний центр вищої освіти МОНУ НМК МОНУ ВНЗ
2.3	Навчальні програми дисциплін: модульність навчального матеріалу,	Положення про організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі (Наказ Міністерства № 161 від 1993 року)	Розробка форм навчальної документації за принципами прозорості та модульності	НМК МОНУ за напрямами ВНЗ

№ п/п	Назва компоненти вітчизняної системи вищої освіти	Чинні документи, які регламентують дію компоненти (рік видання)	Необхідні реформи в контексті євроінтеграції	Управлінський рівень (назва організації), на якому слід приймати рішення
	опис дисципліни			
3	Процесуальні			
3.1	Нормативи штатів ПВС (квоти)	Про затвердження нормативів студентів, аспірантів, докторантів, здобувачів наукового ступеня, слухачів, інтернів на одну штатну посаду науково-педагогічних працівників ВНЗ III-IV рівнів акр. (Постанова Кабінету Міністрів від 17.08.02 р. № 1134)	Зміни відповідно до практики європейських країн	МОНУ
3.2	Норми академічного навантаження викладача Не більше 900 год./рік	Закон про вищу освіту (2002)	Поступове зменшення навантаження до рівня європейських країн: I етап – 700 год./рік II етап – 500 год./рік III етап – далі до європейської практики	МОНУ
3.3	Використання сучасних технологій навчання і контролю знань	Закон про вищу освіту (2002)	Педагогічні технології: метод проектів кейс-технології тренінги тестовий контроль рейтингова система оцінювання результатів навчання тощо	Інститут інноваційних технологій та змісту освіти МОНУ ВНЗ
3.4	Організація навчального процесу за вимогами КМС	Про запровадження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки. Наказ МОНУ № 49 від 23.01.2004 року Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОНУ № 774 від 30.12.2005 р. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОНУ № 812 від 20.10.2004 року	Розробити нормативну базу щодо організації навчального процесу Організація прийому абітурієнтів на напрям, система планування занять та контрольних заходів, максимальна доступність до джерел інформації, створення динамічних модульних об'єктно-орієнтованих середовищ для навчання (на зразок європейського MOODLE) для забезпечення СРС, впровадження інформаційних пакетів тощо	МОНУ Інститут інноваційних технологій та змісту освіти МОНУ ВНЗ
3.5	Повне методичне забезпечення навчального процесу	Положення про організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі (Наказ Міністерства № 161 від 1993 року)	Опис дисциплін Методичні та дидактичні матеріали з дисциплін та видів навчальної діяльності (курсове, дипломне проектування), Електронні підручники Програмні продукти	МОНУ ВНЗ
3.6	Введення нових посад у штат ВНЗ та встановлення їх	Штатний розпис Наказ №151 від 06.03.06 р. "Про внесення змін до	Посада: координатор ECTS навчального закладу;	МОНУ

№ п/п	Назва компоненти вітчизняної системи вищої освіти	Чинні документи, які регламентують дію компоненти (рік видання)	Необхідні реформи в контексті євроінтеграції	Управлінський рівень (назва організації), на якому слід приймати рішення
	посадових окладів	наказу МОНУ від 26.09.2005 № 557 Про впорядкування умов оплати праці, затвердження схем тарифів, розрядів працівників навчальних закладів і установі”		ВНЗ
3.7	Форми навчальної документації: залікова книжка, академічна картка студента, відомість, довідка академічних досягнень студента, диплом, додаток до диплома		Форми: Індивідуального навчального плану студента (ІНПС), відомості, трьохстороння угода між студентом і ВНЗ – партнерами, додаток до диплома на мові однієї з європейських країн	МОНУ ВНЗ
3.8	Підвищення кваліфікації ПВС	Про запровадження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки. Наказ МОНУ № 49 від 23.01.2004 року	Ознайомлення з принципами ECTS та особливостями організації навчального процесу	МОНУ ВНЗ Науково-методичні центри інноваційних технологій ВНЗ

На основі виконаного аналізу можливо сформулювати першочергові завдання, які унормовують правову базу вищої освіти у перехідний період, а саме:

1. Використання загальноприйнятих ступенів вищої освіти: неповна вища освіта (бакалавр)/повна вища освіта (магістр) та вилучення таких освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти як “молодший спеціаліст”, “спеціаліст”.

2. Затвердження нового Переліку напрямів та спеціальностей з урахуванням можливості працевлаштування випускників, які здобули освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр”, “магістр” та відповідними змінами Переліку кваліфікацій;

3. Розробка робочими групами МОН України сумісно з Науково-методичними комісіями (НМК) проектів освітніх стандартів за новими напрямами підготовки та спеціальностями, адаптованих до вимог Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS):

- визначення термінів підготовки фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів (ОКР);
- оновлення змісту професійної підготовки фахівців з урахуванням вимог підсилення його фундаментальності (при збереженні обсягів природничо-наукових та професійно-орієнтованих циклів дисциплін);
- обчислення загального обсягу часу на вивчення дисциплін в освітньо-професійних програмах (ОПП) освітніх стандартів нового покоління в європейських кредитах тощо.

4. Доопрацювання Тимчасового положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців з урахуванням досвіду проведення педагогічного експерименту ВНЗ у 2004-2005 та 2005 -2006 н. р., в якому систематизувати термінологію і привести до однозначного тлумачення основні поняття, зокрема “модуль”, “змістовий модуль” “кредит” та ін. Конкретизувати особливості організації і проведення навчального процесу за новою системою (модульних контролів, екзаменаційних сесій тощо), визначити загальні критерії оцінювання результатів навчання студентів, висвітлити особливості повторного вивчення окремих дисциплін (курсів) та правове забезпечення цієї процедури тощо. (фактично адаптувати Наказ № 161 МОНУ від 2.06.93 року до вимог КМСОНП);

5. Переопрацювання норм часу для планування і обліку навчального навантаження викладачів згідно з новими видами робіт, що виникають в умовах КМСОНП (фактично переопрацювання Наказу МОН України № 450 від 7.08. 2002 року).

6. Розробка єдиних форм навчальної документації для ВНЗ України за вимогами КМСОНП: академічної довідки, індивідуального навчального плану студента (взаємін залікової книжки), навчальної картки, відомості тощо.

Як відомо, процесуальна та змістова частини технології навчання адекватно відображають одна одну [10]. І тому, використання європейських технологій навчання, які базуються на принципах модульності, рейтинговій системі оцінювання знань, тестових формах контролю тощо, безумовно, вимагають не тільки корегування нормативно-правової бази освіти та її організаційно-методичного забезпечення, але й реорганізації навчального процесу.

Отже, проблеми організації навчального процесу за КМСОНП в умовах вищого навчального закладу стосуються, в першу чергу:

1) розробки робочих навчальних планів підготовки фахівців за напрямками та спеціальностями на основі діючих освітніх стандартів до введення нових, укрупнення нормативних дисциплін за рахунок циклу дисциплін за вибором ВНЗ без суттєвих змін структури планів і змісту освіти

2) коригування робочих навчальних програм згідно з вимогами КМСОНП з обов'язковим структуруванням навчального матеріалу та розробкою запланованих видів поточного та підсумкового контролю;

3) розробки описів дисциплін та забезпечення ними студентів на початку навчального семестру (року);

4) розробки інформаційних пакетів спеціальностей (напрямів), зміст якого наведено в "Основних засадах розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу". Частина I / За ред. Кременя В.Г. – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – 147 с.

5) запровадження нових форм організаційно-навчальної документації, які враховують особливості проведення навчального процесу, зокрема, модульних контролів, та фіксування результатів як у вітчизняній шкалі оцінювання так і ECTS.

Отже, темпи і результати освітньої реформи в Україні, які проходять під егідою Болонської декларації, будуть залежати від злагодженості, чіткості і оперативності роботи на всіх рівнях вищої освіти, і в першу чергу, найвищому. Другу складову успіху має забезпечити системність реформаторських перетворень в освіті. І на останок, трансформація європейського досвіду, а не його бездумне копіювання, має проходити через призму національних традицій та досягнень у вищій освіті. Вважаємо, учасники реформування вітчизняної вищої освіти усвідомлюють всю складність процесу і свою відповідальність за його результати.

Література:

1. "Мягкий путь" вхождения российских вузов в Болонский процес // Высшее образование сегодня, 2005, № 8, С.10 – 11.
2. Романовський О. Особливості вищої освіти США // Рідна школа, 2000, № 1, С.31-40.
3. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб./ НМЦ ВО МОН України. – К., 2005. – Вип. 45: Болонський процес в Україні. – Ч. 1. – 192 с.
4. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб./ НМЦ ВО МОН України. – К., 2005. – Вип. 46: Болонський процес в Україні. – Ч. 2. – 200 с.
5. В. Базилевич. Інтелектуалізація та індивідуалізація – основа формування нової парадигми класичної університетської освіти в галузі економіки і управління в контексті Болонського процесу //Вища освіта України, 2005, № 6, С.28 – 96.
6. Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОНУ № 48 від 23.01.2004 року
7. Про запровадження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки. Наказ МОНУ № 49 від 23.01.2004 року
8. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОНУ № 774 від 30.12.2005 р.
9. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОНУ № 812 від 20.10.2004 року
10. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. – 255 с.